

Het overzicht in cijfers

Auteur(s):Heijer, D. den
Janzen, A.*Beide auteurs zijn werkzaam bij de Verzekeringskamer, afdeling Onderzoek en Advies. Alle cijfers zijn afkomstig van het CBS en de Verzekeringskamer tenzij anders vermeld.***Verschenen in:**

ESB, 81e jaargang, nr. 4055, pagina 393, 24 april 1996

Rubriek:

Monitor

Trefwoord(en):

pensioenen

Deze monitor geeft een cijfermatige beschrijving van de drie verdiepingen van de financiering van de oude dag

De verdiepingen

Institutioneel beschouwd hebben we in Nederland een pensioengebouw met drie lagen: *Begane grond*: sociale zekerheid. Hierin zijn te vinden de Algemene Ouderdomswet (AOW), de Algemene nabestaandenwet (Anw) die de Algemene Weduwen- en Wezenwet gaat vervangen. De begane grond valt onder verantwoordelijkheid van de overheid. Voor Nederlandse ingezetenen is deelname wettelijk verplicht.

Eerste verdieping: collectieve aanvullende pensioenregelingen. Deze vinden hun basis in arbeidsvoorwaardelijke afspraken tussen de sociale partners of in afspraken tussen beroepsgenoten (vrije beroepen). De werkgevers (of beroepsgenoten) zijn verantwoordelijk voor de nakoming van de toezegging. De werkzaamheden daarvoor (zoals het beleggen van de premies) worden in de praktijk door de ondernemings-, bedrijfs- en beroepspensioenfondsen uitgevoerd. Ook worden daarvoor verzekeraars ingeschakeld: zowel werkgevers als werknemers kunnen met verzekeraars pensioenverzekeringen afsluiten. Deelname in een pensioenregeling is voor betrokken werknemers verplicht op grond van de cao.

Tweede verdieping: individuele aanvullende pensioenen. Personen die te weinig pensioen opbouwen kunnen een individuele aanvulling treffen door op vrijwillige basis een individuele lijfrente- en nabestaandenverzekering af te sluiten. Daarvoor kunnen zij uitsluitend bij de levensverzekeraars terecht ¹.

Hierna worden enkele financiële gegevens van dit pensioengebouw gegeven.

Uitkeringen en pensioenvermogens

Allereerst een overzicht met bedragen die in enkele jaren in de periode 1970-1994 in verband met ouderdom zijn uitgekeerd, inclusief alle individuele uitkeringen. Uit [tabel 1](#) blijkt een verschuiving van de begane grond naar de eerste en de tweede verdieping. Oorzaken daarvan zijn de verbeteringen van de aanvullende pensioenregelingen en het achterblijven van de sociale uitkeringen bij de cao-lonen. Daarnaast valt uit deze tabel een relatieve toename van de totale uitkeringen af te leiden. De verbetering van de pensioenkwaliteit speelt een belangrijke rol, maar ook de toename van de gemiddelde levensduur waardoor men langer pensioen ontvangt en waardoor het aantal pensioentrekkenden toeneemt.

Tabel 1. Uitkeringen in verband met ouderdom

	1970	1980	1990	1994	1994
	procentueel aandeel			in f mrd.	
AOW/AWW	68	69	60	56	37,2
Pensioenfondsen	23	24	29	30	20,3
Levensverz. totaal	9	7	11	14	9,6
waarvan:					
-collectief	-	-	5	6	4,0
-individueel	-	-	6	8	5,6
Totaal	100	100	100	100	67,1
% van het NI	8,3	10,3	12,3	12,5	

Het toenemend aantal pensioentrekkenden zal de komende jaren een steeds grotere rol gaan spelen. Daarom laat [tabel 2](#) een overzicht zien van de (verwachte) ontwikkeling van de Nederlandse bevolking uitgesplitst naar leeftijdsklassen.

Tabel 2. Procentuele verdeling Nederlandse bevolking

	1970	1980	1990	2000	2030
< 25	45	40	34	30	28
25-64	45	49	53	56	51
> 64	10	11	13	14	21
Totaal	100	100	100	100	100

De lastenstijging door vergrijzing werkt vanzelfsprekend ook aan de premiekant door. Echter, als gevolg van verschillende financieringssystemen niet voor de drie verdiepingen op gelijke wijze. De parterre wordt via omslag gefinancierd dus stijgingen van de uitkeringen werken onmiddellijk door in de premie. De eerste en tweede verdieping worden in kapitaaldekking gefinancierd, zodat de demografie op zich geen verhogende invloed op de premie heeft. Dat wil niet zeggen dat bij (zuivere) kapitaaldekking de kosten van vergrijzing alleen afhankelijk zijn van de demografische factor.

Voldoende vermogen?

[tabel 3](#) geeft de pensioenvermogens binnen het pensioengebouw. Ook op de eerste verdieping zal de verandering in de verhouding ouderen/jongeren merkbaar zijn: de kosten van inflatiebescherming van de ingegane pensioenuitkeringen, die traditioneel voor het overgrote deel na de pensioeningangsdatum worden opgebracht zullen relatief toenemen en moeten worden omgeslagen over een relatief kleiner aantal werkenden. Ter illustratie volgt in [tabel 4](#) een procentuele uitsplitsing van de voorzieningen bij de eigen risico dragende ondernemings- en bedrijfspensioenfondsen naar actieven, gewezen deelnemers en pensioentrekkenden. Uit deze tabel blijkt het toenemende belang van de voorziening voor pensioentrekkenden.

Tabel 3. Opgebouwde spaarpot

	1970	1980	1990	1994	1994
	procentueel aandeel			in f mrd.	
AOW/AWW	-	-	-	-	-
Pensioenfondsen	66	71	70	67	484,3
Levensverz. totaal	34	29	30	33	240,2
waarvan:					
-collectief	-	-	13	16	113,7
-individueel	-	-	17	17	126,5
Totaal	100	100	100	100	724,5
% van het NI	8,3	10,3	12,3	12,5	

Tabel 4. Verdeling voorziening pensioenverplichtingen

	1970	1980	1990	1994	1994
	procentueel aandeel			in f mrd.	
Actieven	56	53	47	46	57,9
Slapers	7	7	7	7	9,1
Pensioentrekkenden	37	40	46	47	60,3
Totaal	100	100	100	100	127,3

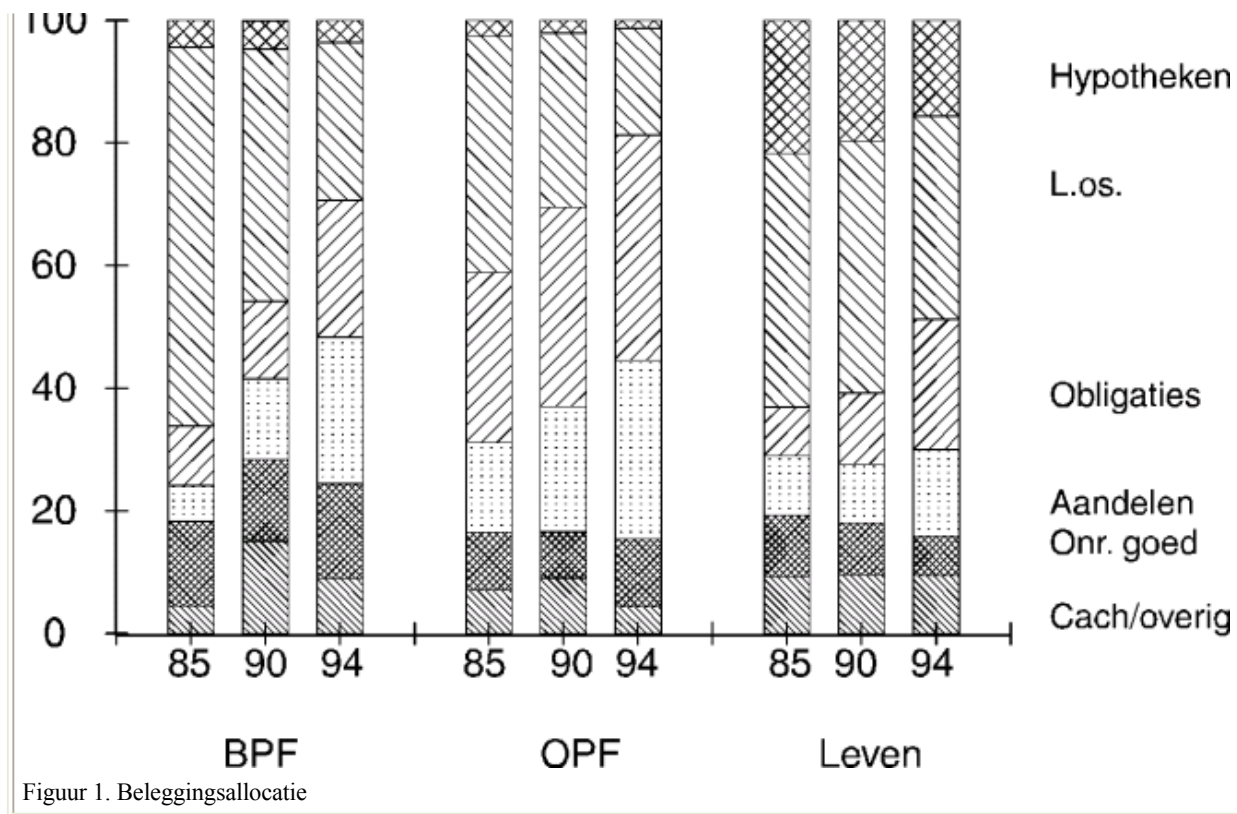
Daarnaast zullen extra lasten ten gevolge van de terugtrekkende overheid merkbaar worden, zoals bijvoorbeeld de WAO-stelselherziening. Een mogelijk verder achterblijven van de AOW-uitkeringen bij de cao-lonen zal op de eerste verdieping bij ongewijzigd beleid (zeker bij de op eindloon gebaseerde pensioensystemen) tot premiestijgingen leiden door de invloed van de zogenoemde franchise.

De aanvullende pensioenregelingen

Zoals reeds opgemerkt zijn er op de eerste verdieping diverse pensioeninstanties actief. Tezamen beheren en beleggen zij de opgebouwde voorzieningen.

Beleggingen

Uit [figuur 1](#) blijkt dat pensioenfondsen méér dan verzekeraars in zakelijke waarden beleggen. Voor beide groepen geldt als uitgangspunt voor hun beleggingsbeleid steeds een actuariael-economische afstemming met de verplichtingen. De risico's aan de verplichtingenkant zijn echter verschillend. Voor de verzekeraars zijn de verplichtingen over het algemeen nominaal van aard en dan is de 'neutrale' beleggingsportefeuille in principe vastrentend. Daarentegen zijn de pensioenverplichtingen van veel pensioenfondsen gendexeerd en de beleggingsportefeuille is daarop afgestemd door een relatief hoger aandeel zakelijke waarden. Het gebruik van Asset Liability Management studies is daarop van invloed.

Figuur 1. Beleggingsallocatie

Pensioenregelingen

Vervolgens in [tabel 5](#) de verschillende types pensioenregelingen bij de ondernemings-, bedrijfs- en beroepspensioenfondsen. Duidelijk is dat het type 'eindloonregeling' (inclusief de varianten gematigd eindloon en levensjaren) het meest voorkomt². Deze regelingen gelden voor zo'n 60 tot 80% van de actieve deelnemers, de slapers en de pensioentrekkenden. In termen van het balans totaal is het percentage zelfs hoger dan 85. Het is dit type regeling dat de sterkste stijging van pensioenlasten door een verouderende beroepsbevolking laat zien.

Tabel 5. Pensioenfondsen naar type pensioenregeling 1994, procentuele verdeling

	actieven	slapers	pensioen- trekkende	balans totaal
Eindloon	12,7	8,9	15,6	21,6
Gematigd eindloon	62,1	52,6	62,8	63,1
Levensjaren	1,6	1,9	1,9	1,9
Middelloon	9,9	12,9	6,5	2,6
Middelloon met indexatie	11,2	20,8	10,7	6,7
Middelloon, streven naar eindloon	0,4	0,3	0,5	0,6
Beschikbare premie	0,3	0,1	0,3	0,6
Anders	1,8	2,5	1,7	2,9

Bij gemiddeld hogere leeftijden horen gemiddeld hogere salarissen waardoor ook de pensioenopbouw hoger wordt. En bij eindsalarissystemen wordt dan ook de back-service (pensioenaanspraken over voltooide deelnemersjaren) hoger. Bij een verouderende beroepsbevolking leidt dat dus tot een dubbele lastenstijging. Daarnaast is er het risico van inflatie en vergrijzing: de kosten van toeslagen op de gemiddeld hogere pensioenen van eindsalarisregelingen zullen bij een stijgende verhouding ouderen/jongeren door een relatief afnemende groep moeten worden opgebracht.

Bij middelloonregelingen en andersoortige regelingen gelden deze invloeden ook, maar in mindere mate, omdat de back-service in die gevallen niet rechtstreeks aan het laatste salaris is gekoppeld. Men ziet de laatste tijd hier en daar een middelloonstelsel de gebruikelijke eindsalarisregeling aflösen.

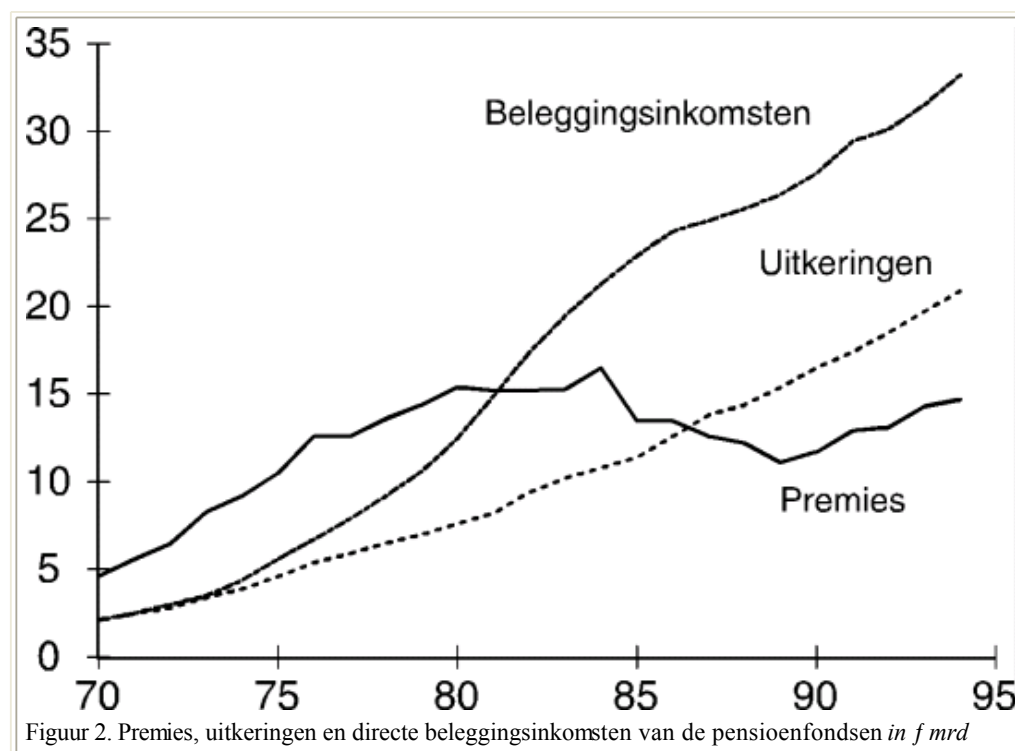
Financieringswijzen

Ook de door de pensioenfondsen gehanteerde financieringssystemen zijn van belang in het kader van de gevolgen van vergrijzing. Zie in [tabel 6](#) een verdeling. Systemen waarbij de financiering zoveel mogelijk wordt uitgesteld (65-x) zullen bij een vergrijzende beroepsbevolking aanzienlijke premiestijgingen laten zien. Systemen met een relatief hoge mate van fondsvorming (gelijkblijvende actuariële premie, dynamische premie) hebben veel minder inhaalfinansiering en daarom meer inkomsten uit beleggingen, waardoor de pensioenpremie minder snel zal stijgen of zelfs kan dalen.

Tabel 6. Bijdrageregelingen 1994, procentuele verdeling

	actieven	slapers	pensioen- trekkende	balans totaal
Actuarieel gelijkblijvende (inhaal-) premie	1,0	0,5	0,9	1,1
Actuarieel benodigde affinancieringskoopsom	7,3	3,7	7,2	11,4
Gelijkblijvende premie, aanvullende tekorten	1,2	1,1	1,7	1,7
Doorsneepremie (65-x)-premie	32,0	51,4	29,9	21,8
Dynamische premie	13,1	22,4	20,1	8,3
Andere premiesystemen	44,4	19,9	38,9	54,6
	1,0	1,0	1,3	1,1

Dat door fondsvorming een belangrijk deel van de pensioenlasten uit de beleggingsopbrengsten kan worden opgebracht blijkt uit [figuur 2](#)³. De beleggingsinkomsten zijn in de jaren '80 sterk gestegen, terwijl de premies grosso modo op gelijk niveau bleven. Te vermelden valt nog dat de verdeling van de pensioenpremies over werkgevers en werknemers bij de pensioenfondsen momenteel ongeveer 3:1 is.

De linking pins

De drie lagen van het Nederlandse pensioengebouw staan niet los van elkaar: het niveau van de overheidsvoorzieningen op de begane grond is van invloed op het niveau en de aard van de voorzieningen op de eerste verdieping. De overheidsvoorzieningen en de aanvullende voorzieningen tezamen hebben weer invloed op wat de individuen op de zolderverdieping op vrijwillige basis regelen. Dit komt tot uiting in enkele 'linking pins' die op het moment enige belangstelling genieten: de franchise (tussen begane grond en eerste verdieping) en de marktwerking die tussen de eerste en de tweede verdieping ter discussie staat.

Franchise

De franchise behelst binnen de aanvullende pensioenvoorzieningen dat salarisdeel waar door de AOW- en (tot voor kort) de AWW-voorzieningen na pensionering en/of overlijden in het inkomen wordt voorzien. Over het deel van het salaris dat kleiner of gelijk is aan de franchise behoeft dan ook geen aanvullend pensioen te worden opgebouwd. De franchise is vaak rechtstreeks afhankelijk gesteld van de AOW-uitkering. Er zijn echter ook andere manieren om de franchise vast te stellen. [tabel 7](#) geeft de verschillende soorten van franchise bij de gezamenlijke pensioenfondsen weer.

	% van het aantal actieve deelnemers
Gerelateerd aan AOW-gehuwden	60,7
Gerelateerd aan AOW-ongehuwden	17,7
Vast bedrag (al dan niet geïndexeerd)	5,7
Gerelateerd aan het minimumloon	1,1
Geen of anders	14,8
	100,0

Uit deze tabel blijkt dat voor het grootste deel van het aantal actieve pensioenfondsdeelnemers de hoogte van het aanvullende pensioen rechtstreeks afhankelijk is van de AOW. Dat betekent bij ongewijzigd beleid dat als de AOW achterblijft bij de gemiddelde cao-lonen de aanvullende pensioenen voor deze categorie toenemen. Het totale pensioenniveau blijft daardoor gelijk, maar het geld op de begane grond wordt minder waardoor de eerste verdieping gaat aanvullen. Om de lastenstijging aldaar te voorkomen koppelen de sociale partners in toenemende mate de franchise los van de AOW, zodat men van geval tot geval kan beslissen in hoeverre men overheidsmaatregelen waar in het pensioengebouw zal opvangen.

Marktwerking

Een andere linking pin is te vinden in de verhouding tussen de eerste en de tweede verdieping (marktwerking). Door de terugtrekkende overheid en door maatregelen binnen de aanvullende collectieve pensioenregelingen om de lastenstijging te beteugelen worden de vrijwillige voorzieningen op de tweede verdieping van meer belang. Vanouds mogen daar uitsluitend verzekeraars komen. Maar pensioenfondsen zien hun kans en willen zich daar nu profileren, bijvoorbeeld door zelf een verzekeringsmaatschappij op te richten.

Anderzijds gaan er in het pensioengebouw steeds meer stemmen op om de verplichte winkelnering bij de bedrijfspensioenfondsen te beperken. Verzekeraars zien daar een gat in de markt en willen een (groter) deel van de pensioengelden van de eerste verdieping wegslepen.

Het ziet er naar uit dat pensioenfondsen en verzekeraars tot op zekere hoogte rechtstreekse concurrenten zullen gaan worden. Een nader politiek standpunt daarover zal (deze zomer?) in Den Haag moeten worden ingenomen

1 Zie voor een schematisch overzicht van uitvoeringsinstanties in het pensioengebouw: R.C.L. Bakker en R. van Dam, *Marktwerking en verplichtstelling in de pensioensector*, Verzekeringskamer, 1995,

2 Zie voor deze en andere informatie over de aanvullende regelingen bij pensioenfondsen: *Niet-financiële gegevens pensioenfondsen*, Verzekeringskamer, 1995, VK-studies nr. 1.

3 Verzekeringskamer, jaarverslag 1995, hoofdstuk 2.